

چکیده

رشد سریع جمعیت در دهه‌های گذشته، که پیامد آن افزایش تقاضای عمومی برای آموزش عالی بوده، نظام آموزش سنتی در بسیاری از کشورهای جهان را با مشکلات جدی روبرو ساخته است. لذا توجه و اهتمام متولیان آموزش عالی به استفاده و به کارگیری روش‌های جدید آموزشی و اجرای برنامه‌هایی از قبیل آموزش باز و آموزش از راه دور و مجازی را اجتناب‌ناپذیر کرده است. ترسیم سیمای وضعیت توسعه دانشگاه پیام‌نور طی سال‌های فعالیت آن و همچنین بررسی میزان دسترسی به آموزش عالی از طریق دانشگاه پیام‌نور، از جمله پیش‌نیازهای نخستین هرگونه ارزیابی برای برنامه‌ریزی و آینده‌اندیشی در این قلمرو است. در این مطالعه، به منظور بررسی روند توسعه دانشگاه پیام‌نور و مقایسه آن با استناد بالادستی، چهار قلم آماری از اطلاعات اصلی و مهم این دانشگاه یعنی تعداد پذیرفته‌شدگان (ثبت‌نام شدگان)، تعداد واحدها و مرکز دایر، تعداد دانشجویان شاغل به تحصیل و تعداد کادر هیأت علمی از زمان تأسیس دانشگاه مورد بررسی و مطالعه قرار گرفته است. این مطالعه نشان می‌دهد علی‌رغم توسعه ساختهای کمی قبل توجه این دانشگاه خصوصاً در طول برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۸۸) و تأسیس ۴۴۵ مرکز و در اختیار داشتن حدود ۸۹۰ هزار دانشجو در سال ۱۳۸۸ و پیشی گرفتن از اهداف کمی بر اساس سند ملی توسعه آموزش عالی در برنامه چهارم توسعه، این دانشگاه از جهات عدیدهای با دشواری روپرورست و توسعه آن مورد سوال قرار دارد. رشد کمی بدون توجه به تمهید مقدمات لازم، عدم توانایی در جذب هیات علمی مورد نیاز و برنامه‌ریزی برای فارغ‌التحصیلان از جمله مواردی است که رشد این دانشگاه را با سوال مواجه کرده است. **وازگان کلیدی:** آموزش از راه دور، آموزش نیمه حضوری، دانشگاه پیام‌نور، سند ملی توسعه بخش آموزش عالی.....

تحلیل مدار توسعه دانشگاه پیام‌نور تا پایان پرثامه چهارم

شاهین همایون آریا

عضو هیات علمی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و دانشجوی دکترای تخصصی، برنامه‌ریزی توسعه S_arya@sbu.ac.ir

رحیم صفری فارفار

عضو هیات علمی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، r_safari@msrt.ir

محمدقاسم تاج گردون

عضو هیات علمی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و دانشجوی دکتری تخصصی مهندسی کامپیوتر، دانشگاه صنعتی شریف، tajgardoon@ce.sharif.edu

مقدمه

امروزه دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی نقش اساسی در توسعه کشورها ایفا می‌نمایند و هرگونه بحث و برنامه ریزی با موضوع توسعه در کشور، بدون در نظر گرفتن سهم نیروی انسانی متخصص و نادیده گرفتن آن در ارزش افروده بخش‌های مختلف اقتصادی، صنعتی، کشاورزی و... بی‌گمان به خطا خواهد رفت. از این رو تلاش در جهت گسترش آموزش عالی و افزایش نیروی تحصیل کرده و ارتقاء سطح دانش فنی و بالابردن سطح تحصیلات عالی در جهان و در نظر گرفتن این عامل در توسعه کشورها بسیار ضروری به نظر می‌رسد. از طرفی با توجه به رشد سریع جمعیت در دهه‌های گذشته، که پیامد آن افزایش تقاضای عمومی برای آموزش بوده است، نظام آموزش سنتی در بسیاری از کشورهای جهان را با مشکلات جدی روبه‌رو ساخته است. لذا توجه به روش‌های جدید آموزشی و اجرای برنامه‌هایی از قبیل آموزش باز و آموزش از راه دور و مجازی برای دستیابی به هدف‌های توسعه لازم و ضروری است.

نژدیک‌ترین مفهوم آموزش از راه دور، کاهش موانع زمانی و مکانی و محدودیت‌های مربوط به برخی از مقررات نظام آموزشی متعارف به منظور ایجاد زمینه‌های ارائه آموزش عالی به افرادی است که به دلیل عدم دسترسی به مراکز آموزشی، نداشتن فرصت کافی و محدودیت‌های شغلی و اقلیمی، از امکان کمتری برای بهره‌مندی از آموزش برخوردارند.

آموزش از راه دور^۱، نظام آموزش نوینی برای سازمان دادن به فرایند یادگیری-یاددهی است که یک مرکز آموزشی را، به منظور انتخاب و کاربرد راهکارهایی برای استفاده از یک یا چند نوع مواد آموزشی، رسانه‌ها و سایر وسائل ارتباط جمعی، یاری می‌دهد. همچنین با به کارگیری این نوع آموزش و با بهره‌مندی از فناوری‌های جدید در ارائه خدمات آموزشی از راه دور، فرایند یادگیری با مشارکت خود یادگیرندگان آسان‌تر می‌شود(اساسنامه دانشگاه پیام نور).

آموزش از راه دور طبق تعریف عبارت است از: نوعی فرایند یادگیری که طی آن دانشجو می‌تواند با استفاده از فناوری‌های گوناگون آموزشی، بدون لزوم حضور فیزیکی، تحصیل کند.^۲ در مقابل آموزش حضوری به صورت: آموزشی چهره به چهره که در آن، انتقال مفاهیم و یادگیری از طریق برگزاری کلاس‌های حضوری، اعم از نظری و عملی، صورت می‌گیرد^۳، تعریف شده است. همانگونه که در این تعاریف دیده می‌شود بر حضور فیزیکی دانشجو در آموزش حضوری یا سنتی و عدم لزوم حضور فیزیکی در آموزش از راه دور تأکید شده است.

نظام آموزش از راه دور در مقایسه با نظام آموزشی سنتی ویژگی‌هایی چون متتمرکز بودن، دانشجو محور بودن، فاصله زمانی و مکانی داشتن، فردگرا بودن و مداومت آموزش را دارد. آموزش از راه دور بر سبک‌های نوین فرآگیری دانشجو، برنامه‌ریزی و ارزشیابی مبتنی است. (فرج‌اللهی، ۱۳۸۸: ۷)

ترسیم سیمای وضعیت توسعه دانشگاه پیام‌نور طی سال‌های فعالیت آن و همچنین بررسی میزان دسترسی به آموزش عالی از طریق دانشگاه پیام نور، از جمله پیش‌نیازهای نخستین هرگونه ارزیابی برای برنامه‌ریزی و آینده‌اندیشی در این قلمرو است. در این مطالعه، به منظور بررسی روند توسعه دانشگاه پیام نور و مقایسه آن با اسناد بالادستی، چهار قلم آماری از اطلاعات اصلی و مهم این دانشگاه یعنی تعداد پذیرفته شدگان (ثبت‌نام شدگان)، تعداد واحدها و مراکز دایر، تعداد دانشجویان شاغل به تحصیل و تعداد کادر هیأت علمی از زمان تأسیس دانشگاه مورد بررسی و مطالعه قرار گرفته است.

پیشینه دانشگاه‌های آموزش از راه دور

آموزش از راه دور برای اولین بار در سال ۱۸۵۰ میلادی به صورت مکاتبه‌ای ارائه شد. گاریسون^۷، برمنای تغییرات فناوری، سه نسل برای آموزش از راه دور در نظر گرفته است. اولین نسل برمنای متون چاپ شده برای اولین بار در قرن ۱۹ به عنوان تحصیلات مکاتبه‌ای^۸ شناخته شد. نسل دوم آموزش از راه دور، با اختراع رادیو در جنگ جهانی اول و تلویزیون در دهه ۱۹۵۰ و پیشرفت رسانه‌های سمعی و بصری و همگانی شدن این دو رسانه پدیدار شد. این امر نخستین بار در مدرسه رادیویی ویسکانزین^۹، در دهه ۱۹۲۰، عملی شد. در دهه ۱۹۳۰ برای تدریس دروس از پخش رادیویی استفاده شد (McIsaac, 2002: 109). در اواخر سال‌های دهه ۱۹۵۰ در بسیاری از کشورهای آمریکا تلویزیون کانال‌هایی را به امر آموزش اختصاص داد. در دهه ۱۹۷۰ تلویزیون آموزشی^{۱۰} ETV زمینه آموزشی نوینی را برای دسترسی به نواحی روستایی و دورافتاده فراهم کرد (Prewitt, T., 1998: 194). نسل سوم آموزش از راه دور با ابداع رایانه و کاربرد آن در اجرای مواد درسی آموزشی به وجود آمد. در سیستم آموزش به کمک رایانه (CAI)^{۱۱} از رایانه در نقش یک ماشین آموزش با تمامی لوازم و امکاناتی که قادر به ارایه دروس به شکل مجزا باشد، استفاده شد. آموزش با مدیریت رایانه (CMI^{۱۲}) از قابلیت تقسیم، ذخیره‌سازی و بازیافت رایانه در تدوین آموزش و پیگیری رکوردها و پیشرفت‌های دانشجویان استفاده کرد. برقراری ارتباط به وسیله رایانه (CMC^{۱۳}) سبب استفاده از پست الکترونیکی، برقراری کنفرانس رایانه‌ای و استفاده از تبلوهای اعلانات الکترونیکی شد. به وجود آمدن رایانه‌هایی با قابلیت استفاده از رسانه‌های مختلف (CBM^{۱۴}) ابزارهایی قدرتمند، دقیق و انعطاف‌پذیر را به خدمت آموزش درآورد. فناوری‌های مختلف صوتی، تصویری، چاپی، گرافیکی امکان استفاده همزمان از آن‌ها همراه با برقراری ارتباط و ایجاد نرم‌افزارهای آموزشی سبب پیشرفت برنامه‌های آموزش از راه دور شد. به وجود آمدن اینترنت و امکان دسترسی به شبکه‌های ارتباطی جهان گستر^{۱۵} با ایجاد فرصت‌های تعاملی گستره سبب به وجود آمدن کلاس‌های آموزشی برخط^{۱۶}، دانشگاه‌های مجازی و بین‌المللی شدن آموزش شده‌اند. (فرج‌اللهی، ۱۳۸۸)

انگلستان یکی از اولین کشورهایی بود که آموزش از راه دور را با تاسیس دانشگاه باز^{۱۷} از سال ۱۹۶۹ پایه‌ریزی کرد. این دانشگاه مؤسسه‌ای خودگردان و مستقل با مجوز اعطای مدرک تحصیلی و برگزاری دوره‌های حرفه‌ای آموزش ضمن خدمت است و در سراسر انگلستان دفاتر محلی دارد و فعالیت‌های درسی دانشجویان را سازماندهی می‌کند به طوریکه این دانشگاه در رأس ده دانشگاه برتر این کشور، جلوتر از دانشگاه آکسفورد و کمبریج، قرار گرفت. امروزه بسیاری از کشورهای جهان، بر مبنای فناوری‌های دانشگاه باز انگلستان اقدام به ارائه دوره‌های آموزش از راه دور و تأسیس دانشگاه‌های مجازی کرده‌اند. (Kaye and Rumble, 1991، ص ۲۱۴-۲۲۶)

در هند دوره‌های آموزش مکاتبه‌ای عمده‌ای مبتنی بر مواد درسی چاپی و کلاس‌های حضوری کوتاه مدت است. این در حالی است که دوره‌های آزاد دانشگاهی کاملاً ابداعی بوده و با بهره‌گیری از ابزار آموزشی چند رسانه‌ای به علاقه‌مندان ارائه می‌شود. در بیشتر دوره‌های یادشده از کتب خودآموز، کاسته‌های دیداری-شنیداری، برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی و جلسات رفع اشکال بهره‌گیری می‌شود. دانشگاه ملی ایندیرا گاندی، علاوه بر ارائه تسهیلات یادشده، از ویدئو کنفرانس، نیز استفاده می‌کند. (فرج‌اللهی، ۱۳۸۸، ص ۱۲۶)

آموزش از راه دور در چین در سال ۱۹۵۲، یعنی هم‌زمان با آموزش مکاتبه‌ای در دهه ۱۹۵۰ آغاز شد. دانشگاه‌ها و کالج‌های رادیو-تلویزیونی تا پایان دهه ۱۹۷۰ در این کشور گسترش یافتد. شبکه ماهواره‌ای در دهه ۱۹۸۰ شکل گرفت. با گسترش فناوری اطلاعات در دهه ۱۹۹۰، تکنولوژی چندرسانه‌ای کامپیوتر و شبکه در آموزش از راه دور با آموزش ماهواره‌ای ترکیب و منجر به توسعه بیشتر آموزش از راه دور شد. سیستم مدرن آموزش از راه دور چین از طریق اینترنت در سال ۱۹۹۹ راهاندازی شد. (شبکه آموزش و پژوهش چین ۲۰۰۱^{۱۸}) چین سیستم ملی چهار قسمتی برای آموزش عالی از راه دور دارد که شامل آموزش مکاتبه‌ای، آموزش رادیو و تلویزیونی، امتحانات برای مطالعه آزاد و آموزش از راه دور مدرن به وسیله اینترنت می‌شود (Dineng, ۱۹۹۹).

در ایالات متحده، اطمینان از تساوی فرصت‌های آموزشی و تأمین فرصت‌های آموزشی برابر برای همه، در ۵۱ ایالت و کمبود معلم در رشته‌های علوم، ریاضیات و زبان‌های خارجی به همراه نظارت ایالتی بر مدارس روستایی و ارائه آموزش به نواحی روستایی که نمی‌توانستند به شیوه دیگری از خدمات آموزشی بجهه‌مند شوند، باعث شد که

روش‌های آموزش از راه دور با ایده‌آل‌های خود برای دسترسی برابر به آموزش برای همه در این کشور به واقعیت بپیوندد. برنامه‌های آموزش از راه دور به شکل مکاتبه‌ای و نمایش تلویزیونی در آمریکا توفیق چندانی نیافتد. بعدها، در دهه ۱۹۷۰، در ایالت کالیفرنیا طرح «آموزش از راه دور» با استفاده از تکنیک ضبط بر روی دیسک‌های فشرده، تهیه برنامه‌های آموزشی در کلاس یا استودیوهای آموزشی آغاز شد. تقاضا برای برنامه‌های دانشگاهی آموزش از راه دور سال به سال گسترش یافت و در چرخه تولید این برنامه‌ها، هر دانشکده به تنوع آن افزود. ظهور فناوری‌های جدید علاقه زیادی را به آموزش از راه دور به وجود آورد به طوری که نرخ ثبت‌نام آموزش از راه دور الکترونیکی در سطح ملی از مرز میلیون‌ها نفر گذشت. امروزه آموزش از راه دور در بیشتر دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی امریکا، در قالب آموزش الکترونیکی و آموزش تلفیقی، در تحقق بخشیدن به شعار آموزش برای همه و در همه جا، که بخشی از آرمان‌های این کشور است، نقش اساسی دارد.

هدف اولیه برقراری آموزش از راه دور، در استرالیا، فراهم‌سازی فرصت آموزشی برای ساکنین مناطق دور دست است. ولیکن، به سبب انعطاف‌پذیری بیش از اندازه این دوره‌های آموزشی، بسیاری از دانشجویان شهرهای بزرگ نیز در آن شرکت می‌نمایند. هم‌اکنون در حدود ۱۳ درصد جمعیت دانشجویی کشور در دوره‌های آموزش عالی از راه دور شرکت می‌نمایند. علاوه بر آن، مدارس آزاد نیز از آموزش از راه دور استفاده می‌کنند. اینها گروه متنوعی از مدارس هستند که به اقسام مختلف کشور در زمینه آموزش خدمات رسانی می‌کنند. بسیاری از این مدارس آموزش مذهبی و ارزشی به مقاضیان خود ارائه می‌دهند. مدارس آزاد دیگر نیز، به روال عادی، در آموزش و پرورش ملی فعالیت دارند.

در استرالیا آموزش از راه دور را مؤسسات عمومی و خصوصی ارائه می‌کنند. این آموزش، در ابتدا، به شکل سنتی و مبتنی بر کتاب‌های مرجع بود؛ ولی با رشد و توسعه فناوری در استرالیا، این کشور به عنوان یکی از پیشگامان رشد فناوری، توانست در دانشگاه‌ها از روش‌های ارائه متنوعی، مانند دوره‌های برخط، پست الکترونیکی، تلفن، ویدئو کنفرانس و تلویزیون شبکه‌ای و رادیو و تلویزیون بهره‌مند شود؛ به طوری که امروزه بسیاری از دانشگاه‌های این کشور محیط یادگیری مجازی دارند. (بوزروی^{۱۰}، ۲۰۰۲) در سال ۱۹۹۷ دانشگاه ملبورن با چند دانشگاه در استرالیا^{۱۱} و کشورهای کانادا، اسکاتلند، انگلیس، سنگاپور، هنگ‌کنگ، چین، آلمان و سوئیش‌بکه‌ای بین‌المللی به نام «دانشگاه^{۱۲}» را تأسیس کردند که تاکنون ۱۷ عضو در ۱۰ کشور دارد. هدف این تشکیلات، تسهیل همکاری بین اعضا و ایجاد موقعیت‌هایی برای تأسیس مؤسسات آموزشی است. (مارگینسون و مک بورنی، ۲۰۰۳) دانشجویان تحصیل کرده از طریق آموزش از راه دور در دانشگاه‌های استرالیا همان مدرک تحصیلی را که همتایان آن‌ها در دانشگاه‌های سنتی می‌گیرند، دریافت می‌کنند و درجه علمی حاصل از این روش آموزش، از نظر استخدام‌کنندگان، رسمیتی برابر با روش‌های دیگر آموزش دارد. (یونسکو، ۲۰۰۲)

نظام آموزش باز دانشگاهی در ترکیه برمبنای ترکیب مطالب چاپ شده، برنامه‌های رادیو و تلویزیونی و مشاوره تحصیلی است. مواد درسی تألیف کادر دانشگاهی دانشگاه‌های مختلف را گردآوری نموده و اعضای هیأت علمی دانشگاه آنادولو، برمبنای تکنیک‌های مطرح در آموزش از راه دور، این مواد را اصلاح و ویرایش می‌کنند و سپس از کانال‌های منظم در اختیار دانشجویان قرار می‌دهند. (دمی ری^{۱۳}، ۱۹۹۰) از سال ۱۹۹۲، با استفاده از برنامه آموزش از راه دور با رایانه بین دانشگاه‌های امریکا و دانشگاه آزاد ترکیه ارتباط برقرار شد. در سال ۱۹۹۸ دانشگاه آنادولو اولین برنامه برخط خود را شروع کرد و دانشگاه مجازی را بنیان نهاد. در سال ۲۰۰۱-۲۰۰۰ برنامه دانشگاه مجازی آنادولو مطالب خود را بر روی شبکه اینترنت قرار داد و خدمات آموزشی دیگری را مانند کتاب، نرم‌افزار، ویدیویی دیجیتالی، سرویس خدمات مشاوره دانشگاهی، امتحانات، بخش رادیویی، پشتیبانی و ساعات آموزش مجازی را به کار گرفت. (صالح اوسان^{۱۴}، ۲۰۰۴، ص ۱۳۲)

با مطالعه پیشینه آموزش از راه دور در کشورهای منتخب می‌توان دریافت که مؤسسات آموزش از راه دور در هر کشوری بنا به مقتضیات آموزشی خاص آن کشور تاسیس شده‌اند به عنوان مثال در استرالیا گستردگی خاک و پراکندگی جمعیت مهمترین عامل پیدایش و رواج آموزش از راه دور بوده است. در چین و هندوستان عامل اساسی گرایش به نظام آموزش از راه دور تراکم جمعیت و عدم تكافوی ظرفیت مؤسسات آموزش عالی موجود و محدودیت

آموزشی است. در آمریکا، انگلستان، فرانسه، آلمان، ژاپن مسئله آموزش بزرگسالان و تداوم آموزش آنان، آشنایی با علوم و مهارت‌های جدید از جمله عوامل مهم تأسیس مؤسسات آموزش از راه دور است. در کشورهای آفریقایی تنگناهای اقتصادی سبب شده است تا آموزش از راه دور به عنوان یک نظام کم هزینه تا حد زیادی جایگزین نظام آموزش سنتی گردد و در ایران نیز کثرت متقاضیان آموزش عالی ضرورت تربیت کادر آموزشی مدارس و فراهم آوردن فرصت ادامه تحصیل برای کارمندان در تاسیس و راهاندازی موسسات آموزش از راه دور نقش اساسی داشته است.(ضرغام، ۱۳۷۱)

همچنین می‌توان دید که در حال حاضر اغلب کشورهای پیشرو در آموزش از راه دور، نسل سوم این شیوه از آموزش را تجربه می‌کنند و با رشد و نفوذ فناوری اطلاعات و ارتباطات و تأثیرگذاری آن بر این شیوه آموزش، برگزاری کلاس‌های درس به صورت حضوری یا استفاده از ابزارهای سنتی آموزش نظری کتاب‌ها و جزووهای آموزشی مکتوب، به حاشیه رانده شده‌اند. این در حالی است که در کشورهای در حال توسعه کماکان ابزارهای سنتی در آموزش از راه دور استفاده می‌شوند و با مشکلاتی نظری فاصله مکانی، هزینه‌های اجرائی برگزاری دوره‌های آموزشی و... مواجه هستند.

تاریخچه آموزش از راه دور در ایران

برای اولین بار در سال ۱۳۵۰، دانشکده‌ای در دانشگاه ابوریحان بیرونی برای ارائه آموزش از راه دور به شیوه مکاتبه‌ای شکل گرفت، که مقدمات آن از سال ۱۳۴۸ فراهم شده بود. این دانشکده با نام دانشکدة مکاتبه‌ای فعالیت خود را در ۴ رشته تحصیلی آغاز کرد و سپس در هفت رشته تحصیلی شیمی-طبیعی، فیزیک-ریاضی، زبان و ادبیات فارسی، آموزش و پرورش ابتدائی، اقتصاد و تعاون روستایی، مدیریت خدمات بانکی(قطعه فوق دیپلم) و مدیریت خدمات فنی(قطعه فوق دیپلم) به فعالیت خود ادامه داد. این دانشکده بعداً بر تعداد دانشجویان و رشته‌های تحصیلی خود افزود و به دو دانشکدة «علوم انسانی و اجتماعی» و «علوم» تفکیک شد. در سال ۱۳۵۵ واحد جدیدی در سازمان مرکزی این دانشگاه شکل گرفت و به نام «کالج‌های منطقه‌ای» معروف شد، که شعبات جدیدی از دانشگاه را در مناطق مختلف کشور تأسیس و اداره می‌کرد و در سال ۱۳۵۹ به کار خود خاتمه داد. این دانشگاه در خلال سال‌های ۱۳۵۰-۵۹ در مجموع ۱۷۷۹ نفر در قطعه کارданی و ۱۳۰۵ نفر در قطعه کارشناسی فارغ‌التحصیل داشته است. (ظهور، ۱۳۷۱)

یک‌سال پس از تأسیس نظام آموزش مکاتبه‌ای در دانشگاه ابوریحان، یعنی در سال ۱۳۵۱، دانشگاه آزاد ایران با هدف بالا بردن توانایی ارائه آموزش از راه دور و افزایش ظرفیت پذیرش مؤسسات آموزش عالی کشور تأسیس شد. استفاده از تلویزیون آموزشی به عنوان رسانه‌ای با پوشش فراگیر، در ارائه برنامه‌های آموزشی این دانشگاه مورد توجه قرار گرفت، ولی به دلیل عدم وجود تلویزیون کافی در سطح کشور رسانه‌های دیگری، از جمله نوارهای صوتی و تصویری، آزمایشگاه، فیلم‌های آموزشی و کلاس‌های حضوری و کیت‌های آموزشی، فراخور حال، در برنامه‌های آموزشی گنجانده شد. پس از تهیه محتوا لازم، سرانجام، این دانشگاه فعالیت آموزشی خود را با پذیرش اولین گروه دانشجویان در بهمن ماه ۱۳۵۶ آغاز کرد. تعداد اعضای هیأت علمی دانشگاه جمیعاً ۱۲۸ نفر و تعداد کل کارکنان دانشگاه به ۳۹۷ نفر بالغ گردید. دانشگاه آزاد ایران، پیش از فارغ‌التحصیل شدن نخستین گروه دانشجویان در سال ۱۳۵۹ تعطیل شد.(ظهور، ۱۳۷۱)

در سال ۱۳۶۵، و به موجب مصوبه شماره ۲۵۸۶ به تاریخ ۱۳۶۵/۶/۲۷، شورای عالی انقلاب فرهنگی، بنا به پیشنهاد وزارت فرهنگ و آموزش عالی «طرح مقدماتی تأسیس نظام آموزش از راه دور و نیمه حضوری» مورد پذیرش قرار گرفت. بر مبنای این موافقت اصولی مقرر شد که ضوابط و مقررات کلی این طرح توسط وزارت فرهنگ و آموزش عالی تهیه و جهت تصویب به شورای عالی انقلاب فرهنگی پیشنهاد شود (اداره کل قوانین و مقررات کشور، ۱۳۷۲، ص ۱۰۰). بدین ترتیب بود که دانشگاه پیام نور به مثاله «دانشگاه نیمه حضوری و آموزش از راه دور» کشور با تصویب اساسنامه خود در آذر ماه سال ۱۳۶۵ به تصویب شورای عالی انقلاب فرهنگی فعالیت خود را آغاز کرد.

این دانشگاه پس از تأسیس روند رشد یک‌نواخت و نسبتاً پرشتابی را دنبال کرده است و در این میان ناهمانگی‌های

قابل توجهی هم مشاهده می‌شود. در ادامه مقاله روند رشد این دانشگاه در کشور و تحولات اخیر آن مورد نقد و بررسی قرار می‌گیرد.

الف - تعداد پذیرفته شدگان ^{۲۴} دانشگاه پیام نور

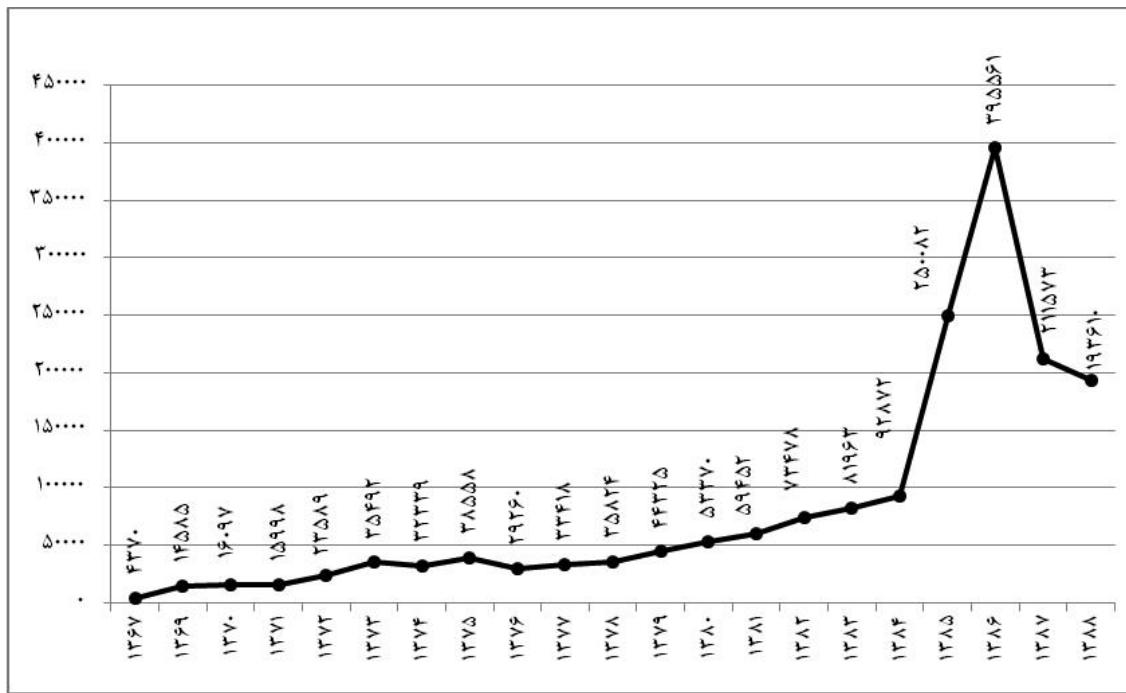
در جدول شماره ۱ تعداد پذیرفته شدگان در دانشگاه پیام نور را نشان می‌دهد. طبق اطلاعات موجود در این جدول شمار ثبت‌نام شدگان در این دانشگاه روندی صعودی داشته است. از سال ۱۳۸۰ دانشگاه اقدام به پذیرش دانشجو در تحصیلات تکمیلی نموده که رشد قابل توجهی نیز در طی ۸ سال اخیر داشته است.

**جدول شماره ۱. تعداد پذیرفته شدگان دانشگاه پیام نور بر مبنای دوره‌های تحصیلی
از زمان تأسیس (۱۳۶۷) تا سال (۱۳۸۹)**

جمع کل	قطع تحصیلی				سال
	دکترا	کارشناسی ارشد	کارشناسی	کاردانی	
۴۳۷۰	-	-	۴۳۷۰	-	۱۳۶۷
۱۴۵۸۵	-	-	۱۴۵۸۵	-	۱۳۶۹
۱۶۰۹۷	-	-	۱۶۰۹۷	-	۱۳۷۰
۱۵۹۹۸	-	-	۱۵۹۹۸	-	۱۳۷۱
۲۳۵۸۹	-	-	۲۳۵۸۹	-	۱۳۷۲
۳۵۴۹۲	-	-	۳۵۴۲۰	۷۲	۱۳۷۳
۳۲۲۳۹	-	-	۳۲۲۳۸	۱۰۱	۱۳۷۴
۳۸۵۵۸	-	-	۳۸۵۵۸	-	۱۳۷۵
۲۹۲۶۰	-	-	۲۹۱۷۳	۸۷	۱۳۷۶
۳۳۴۱۸	-	-	۳۳۲۱۳	۱۰۵	۱۳۷۷
۳۵۸۲۴	-	-	۳۵۷۲۵	۹۹	۱۳۷۸
۴۴۳۲۵	-	-	۴۴۰۱۵	۳۱۰	۱۳۷۹
۵۳۳۷۰	-	۲۴	۵۲۹۸۴	۳۶۲	۱۳۸۰
۵۹۴۵۲	-	۸۷	۵۹۱۴۵	۲۲۰	۱۳۸۱
۷۳۴۷۸	-	۵۲۳	۷۲۸۹۵	۶۰	۱۳۸۲
۸۱۹۶۳	-	۴۸۸	۸۱۴۱۱	۶۴	۱۳۸۳
۹۲۸۷۲	-	۶۵۸	۹۲۱۲۶	۷۸	۱۳۸۴
۲۵۰۰۸۲	۵۵	۱۷۵۱	۲۴۸۲۷۶	-	۱۳۸۵
۳۹۵۵۶۱	-	۳۷۴۲	۳۹۱۸۱۹	-	۱۳۸۶
۲۱۱۵۷۳	۱۱۲	۵۲۳۲	۲۰۶۲۱۰	۱۹	۱۳۸۷
۱۹۳۶۱۰	۱۱۸	۶۸۴۶	۱۸۶۶۴۶	-	۱۳۸۸

مأخذ: گروه پژوهش‌های آماری مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی

نمودار شماره ۱. سیر تحول تعداد پذیرفته شدگان دانشگاه پیام نور از سال ۱۳۶۷ تا سال ۱۳۸۹

نمودار ۱ نشانگر این است که شمار ثبت‌نام شدگان دانشگاه از شبی نسبتاً ملایمی در برنامه‌های اول تا سوم توسعه برخودار بوده است. اما ناگهان با شروع برنامه چهارم توسعه، تعداد ثبت نام شدگان جهش قابل توجهی داشته است. به طوری که پذیرفته شدگان دانشگاه از حدود ۹۳ هزار نفر به بیش از ۲۵۰ هزار نفر افزایش یافته یا بیش از ۲/۷ برابر شده‌اند. در سال ۱۳۸۶ نیز روند صعودی همچنان ادامه یافته و به بیش از ۳۹۵ هزار نفر افزایش پیدا کرده است (رشدی معادل ۱/۶ برابر نسبت به سال قبل از آن و ۴/۳ برابر نسبت به سال ۱۳۸۴).

به نظر می‌رسد تغییر مدیریت دانشگاه پیام نور، و نگرش کمی به توسعه آموزش عالی، منجر به این نوسانات شده است. بدون این که تمهیدات برای چنین رشد ستادانی تمهید شده باشد. روشن است که تهیه مقدمات لازم برای آموزش دهها هزار دانشجوی جدید طی یک سال امکان‌پذیر نیست و تعداد پذیرفته شدگان ریشه در برنامه مشخصی ندارد.

نکته در خور درنگی که در مقایسه شمار ثبت‌نام شدگان در دو سال انتهایی برنامه چهارم توسعه (سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸) نسبت به سال‌های ابتدایی برنامه مشاهده می‌شود اما شمار ثبت‌نام شدگان دانشگاه پیام نور، در سال ۱۳۸۸ نسبت به سال ۱۳۸۶ ۵۰ درصد کاهش یافته و از ۳۹۵ هزار نفر به ۱۹۳ هزار نفر رسیده است. باید پرسید چنین کاهش شدیدی در شمار ثبت‌نام شدگان ناشی از کاهش تقاضا برای ورود به آموزش عالی بوده یا به دلیل کاهش کیفیت آموزش در این دانشگاه اتفاق افتاده است؟ به هر حال، مطالعه و بررسی چنین دیدگاه‌هایی، می‌تواند تأثیر بسزایی در برنامه‌ریزی‌های دانشگاه پیام‌نور داشته باشد.

ب- تعداد دانشجویان شاغل به تحصیل در دانشگاه پیام‌نور

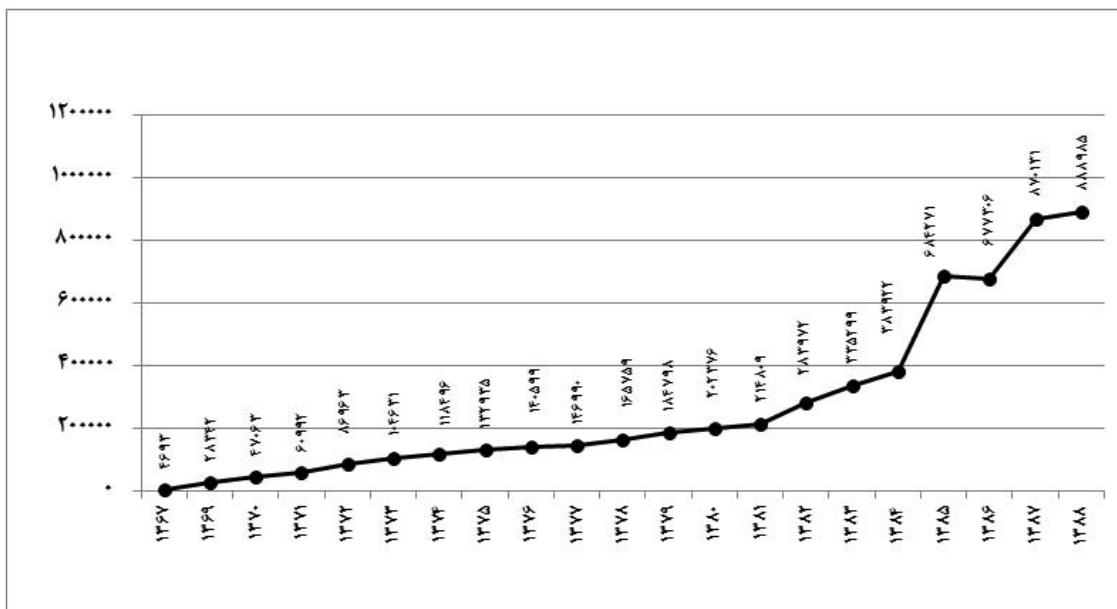
در این بخش وضعیت دانشگاه را از نظر جمعیت دانشجویی مورد مطالعه و بررسی قرار می‌دهیم. در جدول شماره ۲ تعداد دانشجویان شاغل به تحصیل در دانشگاه پیام نور از ابتدای تأسیس تا سال ۱۳۸۸ آورده شده است: نمودار ۲ جهش قابل توجهی در تعداد دانشجویان شاغل به تحصیل در دانشگاه پیام نور طی سال‌های ابتدایی برنامه چهارم توسعه را نشان می‌دهد. همین نمودار به وضوح نشان می‌دهد این روند در سال انتهایی برنامه چهارم معکوس شده و

تعداد دانشجویان شاغل به تحصیل آن کاهش یافته است. وجود چنین نوسانات شدیدی در هر نهادی، به ویژه نهادی علمی و آموزشی می‌تواند به مثابه نشانی از ناسلامتی، دشواری یا حتی بحران تلقی شود. دلیل چنین تحلیلی کاملاً روش است. چرا که برنامه‌ریزی و اجرای برنامه گسترش کمی یک نهاد آموزش عالی فرایند دشوار و پیچیده‌ای دارد و نیازمند تأمین پیش‌نیازها و منابع، بهویژه منابع علمی و نیروی انسانیاست که تولید یا جذب آن‌ها با چنین فرایند شتابانی امکان‌پذیر به نظر نمی‌رسد. این در حالی است که طبق سند ملی توسعه بخش آموزش عالی در برنامه چهارم توسعه تعداد دانشجویان این دانشگاه در پایان برنامه چهارم توسعه سال ۱۳۸۸-۱۳۸۷ به رقم ۶۰۰ هزار نفر باید می‌رسید در حالیکه این رقم به حدود ۸۹۰ هزار نفر رسیده است و ۲۹۰ هزار نفر از هدف برنامه چهارم بیشتر است.

جدول شماره ۲: تعداد دانشجویان پیام نور بر مبنای دوره‌های تحصیلی از سال ۱۳۷۶ تا سال ۱۳۸۸

سال	قطعه تحصیلی	جمع کل			
		کارشناسی ارشد	دکترا	کارشناسی	کارشناسی
۱۳۶۷	۴۶۹۳	-	-	۴۶۹۳	۳
۱۳۶۹	۲۸۳۴۲	-	-	۲۸۳۴۲	-
۱۳۷۰	۴۷۰۶۳	-	-	۴۷۰۶۳	-
۱۳۷۱	۶۰۹۹۲	-	-	۶۰۹۹۲	-
۱۳۷۲	۸۶۹۶۳	-	-	۸۶۹۶۳	۲۱
۱۳۷۳	۱۰۴۶۳۱	-	-	۱۰۴۶۳۱	۲۱۶۶
۱۳۷۴	۱۱۸۴۹۶	-	-	۱۱۸۴۹۶	۲۰۰
۱۳۷۵	۱۳۲۹۳۵	-	-	۱۳۲۹۳۵	۴۳
۱۳۷۶	۱۴۰۵۹۹	-	-	۱۴۰۵۹۹	۹۸
۱۳۷۷	۱۴۶۹۹۰	-	-	۱۴۶۹۹۰	۱۲۶
۱۳۷۸	۱۶۵۷۵۹	-	-	۱۶۵۷۵۹	۲۱۵
۱۳۷۹	۱۸۴۷۹۸	-	-	۱۸۴۷۹۸	۷۷۱
۱۳۸۰	۲۰۲۳۷۶	-	۲۴	۲۰۲۳۷۶	۶۸۲
۱۳۸۱	۲۱۴۸۰۹	-	۹۴	۲۱۴۸۰۹	۵۸۹
۱۳۸۲	۲۸۳۹۷۲	-	۸۱۵	۲۸۳۹۷۲	۳۰۸
۱۳۸۳	۳۳۵۲۹۹	-	۸۸۷	۳۳۵۲۹۹	۵۱۳
۱۳۸۴	۳۸۳۹۲۲	-	۱۳۴۰	۳۸۳۹۲۲	۲۱۸
۱۳۸۵	۶۸۴۲۷۱	۱۱۳	۴۷۵۷	۶۸۴۲۷۱	۳۷۴
۱۳۸۶	۶۷۷۳۰۶	۱۱۰	۱۰۳۸۶	۶۷۷۳۰۶	۲۳۵۷
۱۳۸۷	۸۷۰۱۳۱	۴۴۱	۱۳۸۸۴	۸۷۰۱۳۱	۱۲۹۵
۱۳۸۸	۸۸۸۹۸۵	۳۵۰	۱۶۲۵۲	۸۸۸۹۸۵	۷۷۷

نمودار شماره ۲. سیر تحول کمی دانشجویان پیام نور از زمان تأسیس

آیا افزایش جمعیت دانشجویان شاغل به تحصیل در این دانشگاه با هدف و برنامه‌ریزی خاصی انجام گرفته است؟ آیا برای پیشی گرفتن از سند برنامه و افزایش ۱۵۰ درصدی جمعیت دانشجویی نسبت به سند برنامه دلایل و توجیه قابل قبولی نزد مسئولین و برنامه‌ریزان آموزش عالی کشور وجود داشته است؟ آیا متناسب با رشد چشمگیر تعداد دانشجو در این دانشگاه زیرساخت‌ها و امکانات دانشگاه نیز رشد داشته است؟ آیا رشد شاخص‌های کمی و کیفی دانشگاه متناسب با هم رخ داده است؟ پاسخ به این سوال و سوالات متعددی از این دست در هاله‌ای از ابهام قرار دارد.

ج- تعداد واحدها و مراکز دانشگاه پیام نور

همانگونه که در جدول ۳ دیده می‌شود در سال تحصیلی ۱۳۸۸-۸۹ تعداد ۴۴۵ واحد و مرکز دانشگاه پیام نور در کشور وجود داشته است. در حالی که در سال ۱۳۸۴ تعداد واحدها و مراکز این دانشگاه ۲۵۸ واحد بوده است.

جدول شماره ۳: تعداد مراکز، رشته محل های دایر و تعداد پذیرش دانشجو در دانشگاه پیام نور در سال تحصیلی ۱۳۸۸-۸۹

ردیف	استان	تعداد مراکز پیام نور	کارشناسی	رشته محل	دکتری تخصصی	جمع	ظرفیت پذیرش	رشته محل
۱	آذربایجان شرقی	۲۸	۱۴۵۳۱	۱۵	۲۰۰	۵۴۵	۰	۱۴۷۳۱
۲	آذربایجان غربی	۱۸	۱۱۴۸۷	۶	۷۳	۳۷۸	۰	۱۱۵۶۰
۳	اردبیل	۱۲	۴۶۲۲	۲	۲۳	۱۷۸	۰	۴۶۴۵
۴	اصفهان	۴۳	۲۳۴۴۰	۷	۱۱۰	۸۶۶	۰	۲۳۵۵۰
۵	ایلام	۱۰	۵۰۹۶	۰	۰	۱۸۲	۰	۵۰۹۶
۶	بوشهر	۱۱	۶۳۹۶	۰	۰	۲۳۴	۰	۶۳۹۶
۷	تهران	۳۰	۲۲۶۹۲	۵۷	۱۰۱۶	۷۸۳	۱۰۰	۲۳۸۰۸
۸	چهارمحال و بختیاری	۱۰	۵۲۸۵	۲	۲۱	۱۷۸	۰	۵۳۰۶
۹	خراسان جنوبی	۸	۶۰۶۷	۲	۳۵	۲۱۹	۰	۶۱۰۲
۱۰	خراسان رضوی	۲۶	۱۵۷۶۶	۱۵	۲۲۰	۵۷۵	۴	۱۵۹۹۴
۱۱	خراسان شمالی	۶	۳۸۷۸	۱	۲۰	۱۳۵	۰	۳۸۹۸
۱۲	خوزستان	۲۷	۱۶۳۴۸	۲	۲۵	۵۵۵	۰	۱۶۳۷۳
۱۳	زنجان	۷	۵۹۳۷	۱	۸	۲۰۵	۰	۵۹۴۵
۱۴	سمنان	۸	۴۹۰۱	۳	۶۰	۱۸۵	۰	۴۹۶۱
۱۵	سیستان و بلوچستان	۱۰	۶۵۴۴	۰	۰	۲۲۶	۰	۶۵۴۴
۱۶	فارس	۲۶	۱۶۱۹۵	۷	۱۱۵	۶۰۲	۰	۱۶۳۱۰
۱۷	قزوین	۶	۵۲۵۰	۴	۷۰	۱۸۴	۰	۵۳۲۰
۱۸	قم	۵	۲۲۵۸	۴	۷۰	۸۰	۱۰	۲۲۳۸
۱۹	کردستان	۱۰	۶۱۳۶	۰	۰	۲۰۸	۰	۶۱۳۶
۲۰	کرمان	۱۹	۱۳۴۱۹	۶	۷۵	۴۷۷	۰	۱۳۴۹۴
۲۱	کرمانشاه	۱۳	۶۹۳۴	۰	۰	۲۲۶	۰	۶۹۳۴
۲۲	کهگیلویه و بویراحمد	۶	۳۶۳۳	۰	۰	۱۲۳	۰	۳۶۳۳
۲۳	گلستان	۱۱	۵۵۵۵	۱	۲۰	۲۱۳	۰	۵۵۷۵
۲۴	گیلان	۱۶	۴۲۷۰	۳	۷۰	۱۶۱	۰	۴۴۴۰
۲۵	لرستان	۹	۸۱۰۵	۰	۰	۲۶۶	۰	۸۱۰۵
۲۶	مازندران	۱۶	۱۰۵۹۸	۱۲	۱۹۸	۳۹۲	۰	۱۰۷۹۶
۲۷	موکری	۱۴	۱۰۸۳۴	۴	۶۰	۳۸۶	۰	۱۰۸۹۴
۲۸	هرمزگان	۱۴	۵۹۵۱	۱	۲۰	۲۱۹	۰	۵۹۷۱
۲۹	همدان	۱۵	۸۶۴۰	۳	۴۰	۲۹۷	۰	۸۶۸۰
۳۰	یزد	۱۱	۱۰۴۲۴	۶	۶۵	۳۶۸	۰	۱۰۴۸۹
	جمع	۴۴۵	۹۴۵۴	۱۶۴	۲۶۱۴	۱۱۸	۲۸	۲۷۴۰۲۴

جدول شماره ۴: تعداد عناوین و برنامه‌های درسی، رشته محل‌های دایر و ظرفیت پذیرش دانشجو به تفکیک مقاطع و گروه‌های تحصیلی در دانشگاه پیام نور در سال تحصیلی ۱۳۸۸-۸۹

گروه تحصیلی	قطع											
	جمع			دکتری تخصصی			کارشناسی ارشد			کارشناسی		
ظرفیت پذیرش	تعداد محل	رشته تحصیلی	ظرفیت پذیرش	تعداد محل	رشته تحصیلی	ظرفیت پذیرش	تعداد محل	رشته تحصیلی	ظرفیت پذیرش	تعداد محل	رشته تحصیلی	ظرفیت پذیرش
علوم انسانی	۷۲۵۴	۸۳	۹۰	۱۸	۱۸	۱۷۳۵	۸۹	۲۵	۱۸۵۸۵۹	۷۲۴۷	۳۰	
علوم پایه	۱۱۲۹	۳۰	۲۳	۹	۹	۷۸۳	۶۹	۱۳	۳۹۱۹۳	۱۰۵۱	۸	
فنی و مهندسی	۶۲۳	۷	۵	۱	۱	۵۰	۳	۲	۲۴۷۶۰	۶۱۹	۴	
کشاورزی	۴۹۱	۱۰	۰	۰	۰	۴۰	۲	۲	۱۹۵۶۰	۴۸۹	۸	
هنر	۴۹	۵	۰	۰	۰	۶	۱	۱	۱۹۲۰	۴۸	۴	
جمع	۹۶۴۶	۱۳۵	۱۱۸	۲۸	۲۸	۲۶۱۴	۱۶۴	۵۳	۲۷۱۲۹۲	۹۴۵۴	۵۴	

در سال ۱۳۸۸ در هر استان به طور متوسط ۱۵ واحد و مرکز وجود داشته است. از این میان استان اصفهان با داشتن ۴۳ واحد بیشترین تراکم و استان قم با ۵ واحد کمترین تعداد واحد را در کشور دارد. بر اساس آمار مرکز آمار ایران در حال حاضر ۳۶۸ شهرستان در کشور وجود دارد که با احتساب تعداد واحدهای پیام نور می‌توان نتیجه گرفت که در هر شهرستان حداقل یک مرکز پیام نور دایر است.

مطابق جدول ۴ تعداد رشته محل‌های دایر در دانشگاه پیام نور نیز برابر ۹۶۴۶ بوده که درصد آن در مقطع کارشناسی بوده است. با احتساب تعداد ۴۴۵ واحد دانشگاه پیام نور می‌توان نتیجه گرفت که در هر واحد به طور متوسط ۲۲ رشته محل وجود دارد و در هر استان نیز بطور متوسط ۳۲۱ رشته محل دایر بوده است. متوسط پذیرش دانشجو در مقطع کارشناسی ۲۹ نفر، در مقطع کارشناسی ارشد ۱۶ نفر و در مقطع دکتری تخصصی نیز برابر ۴/۲ نفر در هر رشته محل می‌باشد.

با مقایسه جداول ۳ و ۵ می‌توان دریافت از ۲۷۱ هزار ظرفیت پذیرش ایجاد شده در مقطع کارشناسی دانشگاه تنها ۱۸۶ هزار نفر ثبت‌نام شده‌اند و ۸۵ هزار ظرفیت در این مقطع خالی مانده است (معادل ۳۱ درصد از کل ظرفیت پذیرش ایجاد شده) در صورتی که در مقطع کارشناسی ارشد طبق دفترچه آزمون تحصیلات تكمیلی سال ۱۳۸۸ تعداد ۲۶۱۴ ظرفیت در دانشگاه ایجاد شده است ولی طبق آمار اعلام شده توسط دانشگاه تعداد ثبت نام شدگان ۶۸۴۶ نفر و معادل ۲/۶ برابر ظرفیت ایجاد شده بوده است.

با توجه به اطلاعات موجود در جدول شماره ۳ چنین می‌توان نتیجه گرفت که علی‌رغم وجود ۹۴۵۴ رشته محل دایر در واحدهای دانشگاه پیام نور تعداد رشته‌های دایر در آن‌ها برابر ۱۳۵ رشته می‌باشد؛ که گروه علوم انسانی با ۸۳ رشته دایر (معادل ۶۲ درصد) در صدر و پس از آن گروه علوم پایه با ۳۰ رشته (معادل ۲۲ درصد)، گروه کشاورزی و منابع طبیعی با ۱۰ رشته (معادل ۷ درصد)، گروه فنی و مهندسی با ۷ رشته (معادل ۵ درصد) و گروه هنر با ۵ رشته (معادل ۴ درصد) قرار دارند.

طبق جدول ۵، در مقطع کارشناسی، رشته مدیریت بازرگانی با ۹۹۹ محل دایر و پذیرش ۱۳۹۸۶ نفر بیشترین رشته محل دایر و بیشترین پذیرش را دارد و پس از آن رشته‌های حسابداری، مدیریت دولتی، مدیریت صنعتی، مدیریت جهانگردی، علوم تربیتی، علوم اجتماعی، علوم اقتصادی و حقوق می‌باشد که همگی در زیر گروه علوم انسانی قرار دارند. در مقطع کارشناسی ارشد نیز رشته زبان و ادبیات فارسی با ۱۵ رشته محل دایر و پذیرش ۳۱۵ نفر در رتبه اول و رشته مجموعه شیمی-شیمی تجزیه نیز با ۱۵ محل دایر و پذیرش ۱۷۶ نفر در مکان بعدی و سپس مجموعه شیمی-شیمی آلی با ۱۰ مکان دایر و ۸۸ نفر پذیرش در رتبه سوم قرار می‌گیرد. در مقطع دکتری تخصصی مجموعه شیمی و مجموعه ریاضی با گرایش‌های مختلف هر یک با ۴ رشته محل دایر بیشترین پذیرش را دارند.

جدول شماره ۵: عنوانین رشته‌های تحصیلی، تعداد محل‌های دایر و ظرفیت پذیرش دانشجو در واحدهای دانشگاه پیام نور در مقاطع مختلف تحصیلی در سال تحصیلی ۱۳۸۸-۸۹^{۲۶}

ردیف	عنوان رشته تحصیلی	محل دایر	تعداد	کارشناسی ارشد		عنوان رشته تحصیلی	محل دایر	تعداد	کارشناسی		
				ظرفیت پذیرش	عنوان رشته تحصیلی				ظرفیت پذیرش	عنوان رشته تحصیلی	
۱	مدیریت بازرگانی	۹۹۹	۱۳۹۸۶	زبان و ادبیات فارسی	شیمی با ۴ گرایش	۲۱۵	۱۵	۲۱۵	شیمی با ۴ گرایش	۸	۴
۲	حسابداری	۹۷۸	۱۳۶۹۲	شیمی تجزیه	ریاضی محض با ۳ گرایش	۱۷۶	۱۵	۱۷۶	ریاضی محض با ۳ گرایش	۸	۲
۳	مدیریت دولتی	۷۲۳	۱۰۱۲۲	شیمی آلی	مدیریت دولتی با ۲ گرایش	۸۸	۱۰	۸۸	مدیریت دولتی با ۲ گرایش	۱۰	۲
۴	مدیریت صنعتی	۵۹۱	۸۲۷۴	فیزیک	مدرسى معارف اسلامی با ۲ گرایش	۹۲	۸	۹۲	مدرسى معارف اسلامی با ۲ گرایش	۱۰	۲
۵	مدیریت چهانگردی	۴۴۴	۶۲۱۶	مدیریت اجرایی	حقوق با ۲ گرایش بین الملل و خصوصی	۱۶۰	۸	۱۶۰	حقوق با ۲ گرایش بین الملل و خصوصی	۱۰	۲
۶	علوم تربیتی	۴۱۵	۱۶۶۰۰	شیمی صنایع	مهندسی صنایع	۶۰	۷	۶۰	مهندسی صنایع	۵	۱
۷	علوم اجتماعی	۳۴۹	۱۳۹۶۰	مدیریت دولتی	مدیریت بازرگانی	۸۰	۶	۸۰	مدیریت دولتی	۵	۱
۸	علوم اقتصادی	۳۳۲	۶۸۰۶	جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری	فیزیک گرایش هسته‌ای	۹۱	۵	۹۱	جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری	۵	۱
۹	حقوق	۲۲۲	۱۲۸۸۰	شیمی معدنی	زبان و ادبیات فارسی	۴۲	۵	۴۲	زبان و ادبیات فارسی	۵	۱
۱۰	فقه و مبانی حقوق اسلامی	۲۷۰	۱۰۸۰۰	ریاضی محض	زبان شناسی همگانی	۷۵	۵	۷۵	زبان شناسی همگانی	۵	۱
۱۱	روشناسی	۲۵۷	۱۰۲۸۰	چینه‌شناسی و فیلologی	آموزش زبان انگلیسی	۷۰	۴	۷۰	آموزش زبان انگلیسی	۵	۱
۱۲	ریاضی	۲۳۰	۹۲۰۰	تاریخ و فلسفه آموزش پیورش	علوم اقتصادی	۶۵	۴	۶۵	علوم اقتصادی	۵	۱
۱۳	زبان و ادبیات فارسی	۲۱۶	۸۶۴۰	فقه و مبانی حقوق اسلامی	ریاضی کاربردی	۶۵	۴	۶۵	فقه و مبانی حقوق اسلامی	۵	۱
۱۴	مهندسی کامپیوترا	۲۱۳	۸۵۲۰	مدیریت بازرگانی	علوم اقتصادی	۸۰	۴	۸۰	مدیریت بازرگانی	۵	۱
۱۵	شیمی	۲۰۲	۵۲۲۳	جغرافیا و برنامه‌ریزی روسایی	جامعه‌شناسی	۶۵	۴	۶۵	جغرافیا و برنامه‌ریزی روسایی	۵	۱

با توجه به جدول ۵ می‌توان دریافت که در مقطع کارشناسی ۶۹ درصد کل رشته محل‌ها تنها در ۱۵ رشته تحصیلی است و ۵۷ درصد از پذیرش دانشجو در این ۱۵ رشته تحصیلی صورت می‌گیرد. در مقطع کارشناسی ارشد ۶۳/۴ درصد رشته محل‌های دایر در ۱۵ رشته و در مقطع دکتری ۸۱/۴ درصد پذیرش دانشجو در ۱۵ رشته تحصیلی صورت می‌پذیرد. با توجه به آمار و اطلاعات ارائه شده در خصوص پذیرش دانشجو در دانشگاه پیام نور سؤالات زیر را می‌توان مطرح کرد: آیا ایجاد رشته‌های تحصیلی دایر در دانشگاه پیام نور بر مبنای نیازمنجی خاصی در کشور انجام گرفته است؟ آیا توزیع پراکندگی رشته‌های دایر در واحدهای دانشگاه پیام نور بر اساس طرح آمایش سرزمین و نیازمندی‌های منطقه‌ای صورت گرفته است؟ آیا متناسب با تعداد پذیرفته شدگان در رشته‌های مختلف بازار کار نیز وجود دارد؟ آیا رشته‌های دایر به گونه‌ای است که پس از فراغت از تحصیل زمینه‌های خود اشتغالی را برای دانش‌اموختگان فراهم آورد؟ آیا متناسب با پذیرش و رشد دانشجو در تحصیلات تكمیلی تعداد اعضای هیات علمی دانشگاه و شاخص‌های کیفی آن نیز رشد داشته است؟

د- تعداد اعضای هیأت علمی دانشگاه پیام نور

اعضای هیات علمی یکی از مهمترین ارکان آموزش عالی کشور محسوب می‌شوند و در بررسی شاخص‌های کیفی هر نظام آموزش عالی از جایگاه ویژه‌ای برخودار هستند. در واقع می‌توان گفت که اعضای هیأت علمی از سرمایه‌های نظام آموزش عالی کشور بوده و متولی اصلی آموزش، پژوهش و اعلای فرهنگی دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی هستند. با توجه به آمار و اطلاعات موجود در جدول ۶ می‌توان نتیجه گرفت که اعضای هیأت علمی تمام وقت در این دانشگاه، متناسب با توسعه کمی دانشگاه در زمینه پذیرش دانشجو و جمعیت دانشجویی افزایش نیافته است. این در حالی است که طبق سند ملی توسعه بخش آموزش عالی در برنامه توسعه شاخص کیفی نسبت هیأت علمی (تمام وقت) به دانشجو از رقم ۱ به ۶۲۰ در پایان برنامه سوم توسعه سال ۱۳۸۳-به رقم ۱ به ۲۵۰ در پایان برنامه چهارم - سال ۱۳۸۸-باید می‌رسید. اما بر اساس آمار موجود در جداول ۷ و ۸ در سال ۱۳۸۷ این نسبت برابر ۱ به ۱۲۳۰ می‌باشد. برای رسیدن به شاخص موردنظر تا پایان برنامه چهارم، لازم است تعداد اعضای هیأت علمی تمام وقت در این دانشگاه- بافرض ثابت بودن تعداد دانشجو- به پنج برابر افزایش یابد. شایان ذکر است که دانشگاه در راستای اصلاح این شاخص با جذب ۶۴۷ عضو هیأت علمی جدید در سال ۱۳۸۸ شاخص استاد به دانشجو را به ۱ به ۶۵۷ کاهش داده است که دو و نیم برابر رقم پیش‌بینی شده در انتهای برنامه چهارم توسعه می‌باشد. با این وجود آیا

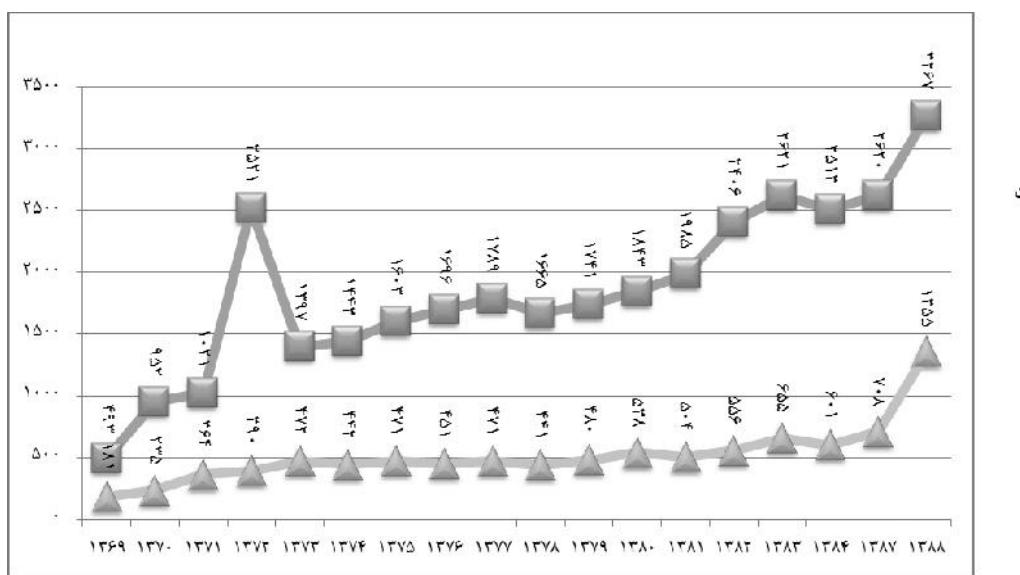
ابزار لازم برای تحقق این امر محقق شده است؟ آیا این دانشگاه جاذب لازم برای جذب حدود ۲۲۰۰ عضو هیأت علمی جدید را در کوتاه مدت دارد؟ آیا منابع مالی لازم برای تحقق آن پیش‌بینی شده است؟

**جدول شماره ۶: تعداد اعضای هیات علمی پیام نور بر مبنای مرتبه علمی و نوع همکاری
در سال‌های ۱۳۸۸-۱۳۶۹^{۷۷}**

جمع کل	استاد			دانشیار			استادیار			مربی			مربی آموزشیار			نوع خدمت	سال
	کل	زن	مرد	کل	زن	مرد	کل	زن	مرد	کل	زن	مرد	کل	زن	مرد		
۱۸۱	-	-	-	-	-	-	۱۳	۱۱	۲	۱۰۱	۸۸	۱۳	۶۷	۶۲	۵	تماموقت	۱۳۶۹
۳۱۲	۴	۴	-	۳۲	۳۲	-	۶۸	۶۶	۲	۱۷۱	۱۵۹	۱۲	۳۷	۳۶	۱	پارهوقت	
۲۳۵	-	-	-	-	-	-	۱۰	۱۰	-	۱۵۲	۱۳۱	۲۱	۷۳	۶۵	۸	تماموقت	۱۳۷۰
۷۱۷	۷	۷	-	۳۱	۳۱	-	۱۰۱	۱۰۰	۱	۴۷۷	۴۵۶	۲۱	۱۰۱	۱۰۰	۱	پارهوقت	
۳۶۴	-	-	-	۳	۳	-	۲۰	۲۰	-	۲۶۸	۲۲۴	۴۴	۷۳	۶۶	۷	تماموقت	
۶۵۷	۶	۶	-	۳۲	۳۲	-	۷۲	۷۰	۲	۴۶۶	۴۳۸	۲۸	۸۱	۷۸	۳	پارهوقت	۱۳۷۱
۳۹۰	۱	۱	-	-	-	-	۱۵	۱۵	-	۳۰۳	۲۵۹	۴۴	۷۱	۶۴	۷	تماموقت	۱۳۷۲
۲۱۳۱	-	-	-	-	-	-	۲۵۱	۲۵۱	-	۱۲۷۴	۱۲۷۴	-	۶۰۶	۶۰۶	-	پارهوقت	
۴۷۲	۱	۱	-	-	-	-	۲۲	۲۲	-	۳۸۸	۳۲۴	۶۴	۶۱	۵۵	۶	تماموقت	۱۳۷۳
۹۲۵	۱۰	۱۰	-	۳۷	۳۷	-	۱۴۰	۱۳۶	۴	۶۹۳	۶۶۵	۲۸	۴۵	۴۱	۴	پارهوقت	
۴۴۲	-	-	-	-	-	-	۲۲	۲۲	-	۳۶۷	۳۱۰	۵۷	۵۳	۴۶	۷	تماموقت	۱۳۷۴
۱۰۰۱	۷	۷	-	۴۴	۴۳	۱	۱۵۵	۱۵۲	۳	۷۷۳	۷۳۴	۳۹	۲۲	۱۹	۳	پارهوقت	
۴۷۱	-	-	-	-	-	-	۲۸	۲۷	۱	۳۷۶	۳۲۴	۵۲	۶۷	۶۰	۷	تماموقت	۱۳۷۵
۱۱۳۲	۱۵	۱۵	-	۳۳	۳۳	-	۱۹۰	۱۸۷	۳	۸۶۹	۸۲۰	۴۹	۲۵	۲۴	۱	پارهوقت	
۴۵۱	-	-	-	۱	۱	-	۳۰	۲۸	۲	۳۶۹	۳۱۲	۵۷	۵۱	۴۴	۷	تماموقت	۱۳۷۶
۱۲۴۵	۸	۸	-	۳۴	۳۴	-	۲۲۸	۲۳۵	۳	۹۲۱	۸۸۱	۴۰	۴۴	۳۸	۶	پارهوقت	
۴۷۱	۳	۳	-	۱	۱	-	۳۹	۳۷	۲	۶۶	۴۹	۱۷	۳۶۲	۳۱۵	۴۷	تماموقت	۱۳۷۷
۱۳۱۸	۱۳	۱۳	-	۴۸	۴۷	۱	۲۳۷	۲۳۳	۴	۵۶	۵۰	۶	۹۶۴	۹۶	۵۸	پارهوقت	
۴۴۱	-	-	-	۲	۲	-	۳۱	۲۹	۲	۶۲	۴۶	۱۶	۳۴۶	۲۹۹	۴۷	تماموقت	۱۳۷۸
۱۲۲۴	۱۳	۱۳	-	۵۴	۵۲	۲	۲۴۹	۲۴۲	۷	۵۰	۴۶	۶	۸۵۶	۷۹۹	۵۷	پارهوقت	
۴۸۰	۱	۱	-	-	-	-	۵۵	۴۴	۱۱	۳۳	۳۱	۲	۳۹۱	۳۳۱	۶۰	تماموقت	۱۳۷۹
۱۲۶۱	۷	۷	-	-	-	-	۳۱۳	۳۰۳	۱۰	۳۴	۲۲	۲	۸۹۱	۸۲۲	۶۹	پارهوقت	
۵۳۸	۲	۱	۱	۱۴	۱۴	۰	۸۳	۷۰	۱۳	۲۶	۲۴	۲	۴۱۳	۳۴۹	۶۴	تماموقت	۱۳۸۰
۱۳۰۵	۹	۹	۰	۲۸	۲۸	۰	۳۸۳	۳۶۴	۱۹	۲۵	۳۰	۵	۸۵۰	۷۸۴	۶۶	پارهوقت	
۵۰۴	-	-	-	۱۴	۱۴	۰	۹۰	۷۳	۱۷	۲۶	۲۵	۱	۳۷۴	۳۱۵	۵۹	تماموقت	۱۳۸۱
۱۴۸۱	۱۰	۱۰	۰	۴۵	۴۵	۰	۴۵۶	۴۳۶	۲۰	۳۴	۳۰	۴	۹۳۶	۸۶۴	۷۲	پارهوقت	
۵۵۶	۱	۰	۱	۲	۲	۰	۱۳۵	۱۱۱	۲۴	۲۹	۲۵	۴	۳۸۹	۳۲۷	۶۲	تماموقت	۱۳۸۲
۱۸۵۰	۱۸	۱۶	۲	۶۵	۶۵	۰	۶۰۱	۵۷۰	۳۱	۱۲۱	۱۱۱	۱۰	۱۰۴۵	۹۲۹	۱۱۶	پارهوقت	
۶۵۵	۳	۲	۱	۸	۸	۰	۱۸۱	۱۵۲	۲۹	۲۸	۲۵	۳	۴۳۵	۳۶۱	۷۴	تماموقت	۱۳۸۳
۱۹۶۶	۲۲	۲۰	۲	۶۸	۶۸	۰	۶۹۵	۶۶۳	۲۲	۲۳	۲۹	۴	۱۱۴۸	۱۰۴۵	۱۰۳	پارهوقت	
۶۰۱	۲	۲	۰	۷	۷	۰	۱۸۵	۱۵۵	۳۰	۲۹	۲۶	۳	۳۷۸	۳۰۶	۷۲	تماموقت	۱۳۸۴
۱۹۱۲	۱۶	۱۶	۰	۵۱	۵۱	۰	۶۴۶	۶۱۴	۳۲	۴۳	۳۵	۸	۱۱۵۶	۱۰۰۶	۱۵۰	پارهوقت	
۷۰۸	۴	۴	۰	۲۶	۲۳	۳	۳۷۰	۳۰۲	۶۸	۴	۳	۱	۳۰۴	۲۴۹	۵۵	تماموقت	۱۳۸۷
۱۹۱۲	۱۶	۱۶	۰	۵۱	۵۱	۰	۶۴۶	۶۱۴	۳۲	۴۳	۳۵	۸	۱۱۵۶	۱۰۰۶	۱۵۰	پارهوقت	
۱۳۵۵	۵	۵	۰	۳۴	۳۰	۴	۴۴۷	۴۲۲	۱۰۵	۲۷۹	۲۲۸	۵۱	۵۹۰	۳۵۷	۲۳۳	تماموقت	۱۳۸۸
۱۹۱۲	۱۶	۱۶	۰	۵۱	۵۱	۰	۶۴۶	۶۱۴	۳۲	۴۳	۳۵	۸	۱۱۵۶	۱۰۰۶	۱۵۰	پارهوقت	
۳۲۶۷	۲۱	۲۱	۰	۸۵	۸۱	۴	۱۰۹۳	۹۵۶	۱۳۷	۳۲۲	۲۶۳	۵۹	۱۷۴۶	۱۳۶۳	۳۸۳	کل	۱۳۸۸
۱۰۰	۱	۱	۰	۲	۵/۲	۱۲/۰	۳۳	۲۹	۴	۱۰	۸	۲	۵۳	۴۲	۱۲	درصد	

منبع: گروه پژوهش‌های فنی و آماری مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی، ۱۳۸۸

نمودار شماره ۳: سیر تحولات تعداد اعضای علمی دانشگاه پیام نور طی سال‌های ۱۳۶۹-۱۳۸۸

با توجه به مطالب فوق می‌توان گفت که مسئولین دانشگاه طی یک سال اخیر توجه ویژه‌ای به جذب هیات علمی تمام وقت مناسب با توسعة کمی دانشگاه در جمعیت دانشجویی، داشته‌اند که به عنوان یکی از نقاط قوت دانشگاه در نظر گرفت. نکته قابل توجه دیگر توسعه تحصیلات تكمیلی در دانشگاه پیام نور طی سال‌های اخیر می‌باشد، به طوری که طبق آمار مندرج در جدول ۷ تعداد این دانشجویان به بیش از ۱۶۷۰۰ نفر رسیده است. این امر در حالی رخ می‌دهد که افزایش قابل توجهی در تعداد استادیار و بالا که مسؤولیت هدایت و راهنمایی این دانشجویان را بر عهده دارند روی نداده و تعداد آن‌ها در سال ۱۳۸۸ برابر ۴۸۶ نفر بوده است. با یک محاسبه ساده چنین می‌توان نتیجه گرفت که هر یک از اعضای هیأت علمی وقت دانشگاه با مرتبه استادیار و بالاتر باید راهنمایی دست کم ۳۴ دانشجوی تحصیلات تكمیلی را عهده‌دار شود. آیا این امر امکان‌پذیر است؟ آیا این رقم با شاخص‌های کیفی سایر دانشگاه‌ها متناسب است؟ آیا این حجم دانشجو باعث افت کیفی پایان نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری را به دنبال نخواهد داشت؟ با احتساب تعداد اعضای هیأت علمی استادیار و بالاتر باید تعداد آن‌ها به ۱۱۹۹ نفر می‌رسد، که در این صورت سهم هر عضو هیأت علمی برای راهنمایی دانشجوی تحصیلات تكمیلی بطور متوسط برابر ۱۴ نفر خواهد شد که باز هم رقم قابل توجهی بوده و از حد تعیین شده برای دانشگاه‌های دولتی بالاتر است. علاوه بر این می‌توان دریافت که بیش از ۸۶ درصد اعضای هیأت علمی تمام وقت جذب شده در سال ۱۳۸۸ در مرتبه‌های مرتبی آموزشیار و مرتبی با مدرک کارشناسی ارشد بوده‌اند که منجر به کاهش سهم استادیار و بالاتر از ۵۶ درصد کل اعضای هیأت علمی به ۳۶ درصد و نابهنجارتر شدن شاخص هرم هیأت علمی در این دانشگاه شده است. البته نباید وجود بیش از ۸۷۰ هزار دانشجوی کارشناسی و هدایت و راهنمایی آن‌ها را از نظر دور داشت، زیرا این دانشجویان نیز نیازمند توجه و حمایت ویژه‌ای از سوی اعضای هیأت علمی می‌باشند.

بحث و نتیجه‌گیری

یکی از اهداف مهم، در ایجاد و توسعه دانشگاه‌های باز و از راه دور، افزایش ایجاد فرصت‌های برابر برای دسترسی به آموزش عالی است. با توجه به عملکرد دانشگاه پیام نور در کشور می‌توان نتیجه گرفت که توسعه این دانشگاه، منجر به افزایش دسترسی افراد به آموزش عالی شده است و می‌تواند نقطه قوتی در عرضه آموزش از راه دور به شمار آید. اما با نگاهی دقیق‌تر به داده‌های آماری موجود، می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که فرایند گسترش کمی دانشگاه با کاستی‌های زیر روبروست:

- فرایند گسترش دانشگاه پیام نور، نک بعدی است. به عبارت دیگر سیاست اصلی دانشگاه پیام نور بیشتر بر جذب

و پذیرش کمی دانشجو منکی بوده است و سایر متغیرهایی که در یک نظام دانشگاهی لازم است به طور متوافق با آنها گسترش یابد، دست کم به صورت متوافق با آن گسترش نیافته است.

■ از سوی دیگر، افزایش تعداد دانشجویان نیز به صورت ناهمانگ و نامتوافق انجام شده است. تغییرات ناگهانی در ضربه‌های پذیرش دانشجو، دایر کردن یا بستن رشته‌ها و یا حتی دوره‌های تحصیلی، تصویر آماری نابهنجاری را از عملکرد دانشگاه پیام نور پیدید آورده است که لازم است برای ادامه فعالیت دانشگاه بازنگری و مطالعه بیشتری صورت گیرد. بنابراین و با توجه به مطالعات انجام شده در این نوشتار به نظر می‌رسد، توسعه دانشگاه پیام نور در سال‌های اخیر براساس برنامه‌ریزی‌های از پیش تعیین شده صورت نگرفته است. بلکه با توجه به محدودیت منابع و امکانات در بخش دولتی و در پاسخ به تقاضای روزافزون اجتماعی ورود به آموزش عالی و در جهت یاری رساندن به آموزش عالی دولتی توسعه یافته است.

کاهش هزینه‌های آموزش عالی از طریق آموزش از راه دور یکی دیگر از اهداف مهم این شیوه آموزش است، که لازمه آن بهویژه در عصر کنونی، برخورداری از زیرساخت‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی خاص خود است. در عین حال، ایجاد و راهنمایی چنین زیرساخت‌هایی، در گام نخست نیازمند سرمایه‌گذاری متناسب با آن است. شاید به دلیل عدم وجود این زیرساخت‌ها هزینه‌هایی که دانشگاه به دانشجویان خود تحمیل می‌کند، چندان تفاوتی با آموزش‌های چهاره به چهاره ندارد.

همانطور که آمد بیشترین افزایش تعداد دانشجو در مقطع کارشناسی بوده است و بیش از ۲۷۰ هزار دانشجو معادل ۴۶ درصد نسبت به رقم پیش‌بینی شده در برنامه چهارم توسعه، در این دانشگاه بیشتر ثبت نام شده‌اند. أما شاخص‌های کیفی این دانشگاه که یکی از مهمترین آن شاخص نسبت تعداد اعضای هیأت علمی به دانشجو می‌باشد متناسب با رشد کمی آن افزایش نداشته و در حال حاضر برابر ۱ به ۶۵۷ می‌باشد در حالی که طبق سند ملی توسعه آموزش عالی در برنامه چهارم توسعه این شاخص می‌بایست به رقم ۱ به ۲۵۰ می‌رسید. به منظور بهبود وضعیت دانشگاه پیام نور و آموزش عالی نیمه حضوری در کشور لازم است دانشگاه پیام نور توجه ویژه‌ای به توسعه و رشد شاخص‌های کیفی خود داشته باشد.

منابع

ضرغام، نصرت‌ا... (۱۳۷۱)، آموزش از راه دور در جهان، مجموعه مقالات اولین سمینار تخصصی آموزش از راه دور، انتشارات دانشگاه پیام نور.

ظهور، حسن (۱۳۷۱)؛ دانشگاه پیام نور، نظام نوینی در آموزش عالی کشور، مجموعه مقالات اولین سمینار تخصصی آموزش از راه دور، انتشارات دانشگاه پیام نور.

منیعی، رضا (۱۳۸۶)، توسعه آموزش از راه دور در نظام آموزش عالی (فرصت‌ها و چالش‌ها)، فصلنامه سیاست علمی و پژوهشی، رهیافت شماره ۳۱.ص.۳۱-۵۲.۴۳-

فرج‌الهی، مهران؛ دهباشی شریف، فروزان (۱۳۸۸)، رشد آموزش از راه دور در ایران و جهان؛ انتشارات دانشگاه پیام نور.

جاودانی، حمید (۱۳۸۹)؛ جهانی شدن و آموزش عالی با تأکید بر آموزش باز و از راه دور در ایران، پژوهشکده آموزش باز و از راه دور؛ طرح پژوهشی.

دیبرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۸۳)، نظام‌های آموزشی جهان؛

ایران، قوانین و احکام (۱۳۷۲). مجموعه مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی، سال‌های ۱۳۶۳-۶۷، تهران: تهیه و تنظیم، اسدی، فقیری، بلبل، قنبری، قاضی و الهیاری، ریاست جمهوری، اداره کل قوانین و مقررات کشور، اداره چاپ و انتشار.

سایت دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی : <http://www.iranculture.org/research/edupol/countries>

سایت مرکز آمار ایران: <http://www.amar.org.ir>

سایت سازمان سنجش آموزش کشور: <http://www.sanjesh.org>

McIssac, M.S. (2002) Editoriall, Past present and future of educational technology , Educational Media International 39 (2) 109-110

Prewitt, T. (1998), The development of distance learning delivery systems. higher education in Europe, XXIII,2,187-194

Kaye, Tony and McBurnie,G. (1991), Open Universities: A comparative approach. Prospects, 21(2):214-226

Unesco (2002), Australia-Education system, Source:Department of Education, Science and Training; University of Dundee(2007), from <http://www.open.ac.uk/>;

Ding, X. (1999), Distance education in China, In Keith Harry (ed.), Higher Education through Open and Distance Learning: World Review of Distance Education and Open Learning, London: Routledge and COL. From <http://wwwouhk.edu.hk/cridal/gdenet/policy/Nnational/EAP24C.htm>;

Garrison, D. (1985). "Three Generation of Technological Innovation in Distance Education"; Distance education, 6,32,235-41.

Kay, Tony and Rumble, Greville (1991). "Open University: A comparative approach". Prospects, 21(2):214-226.

CERNET(China Education and Research Network), (2001), Modern Distance Education;-

Ding, X. (1999), "Distance education in China", In Keith Harry (ed), Higher Education through Open and Distance Learning: World Review of Distance Education and Open

Michael, G. Moore(2003), "Distance Education" ,Microsoft Encarta Refence Library, 1993-2003 Microsoft Corporation.

Simonson Michael R. (2003), "Guide to Distance Learning", Microsoft Encarta Refence Library.

Boezerooy, Petra ,(2002), Keeping up with our neighbours: ICT developments in Australian higher.

Marginson, S. ,McBurnie, G. (2003), Oecd Report on Cross-Broder Post-Secondary Education: Asia.

Demiray, U. (1990), A review literature on the open education faculty (1982-1990), Anadolu University Publications, No: 455/208, Eskisehir, Turkey.

Usun, S. (2004), Interaction in Turkish distance education system, aace Journal, 12(2), 123-140.

پی‌نوشت‌ها

1. Distance Education

۲. تعاریف و مفاهیم آماری علوم، تحقیقات و فناوری، ۱۳۸۷، مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، ص ۳
۴. همان منبع، ص ۴

4. Garrison

5. Correspondence Study

6. Wisconsin School of the Air

7. Education Television

8. Computer Assisted Instruction
9. Computer Managed Instruction
10. Computer Mediated Communication
11. Computer-Based Multimedia
12. World Wide Web
13. Online
14. Open University
15. CERNET(China Education and Research Network)
16. Boezerooy, Petra
17. New Zealand, Queensland, New south wales
18. Universities 21
19. Demiray
20. Usun, S

.۲۱. منظور از تعداد پذیرفته شدگان همان تعداد ثبت نام کنندگان در دانشگاه است.

.۲۲. آمار برگرفته از دفترچه های آزمون سراسری، تحصیلات تکمیلی سازمان سنجش آموزش کشور و دفترچه آزمون دکتری تخصصی دانشگاه پیام نور سال ۱۳۸۸

.۲۳. آمار برگرفته از دفترچه های آزمون سراسری، کارشناسی ارشد و آزمون دکتری تخصصی دانشگاه پیام نور سال تحصیلی ۱۳۸۸-۸۹

.۲۴. توضیح اینکه داده های مربوط به سال های ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶ موجود نمی باشد.